

דבריהם – הם הם זכרונם

בגיליון אוקטובר 1996 של עיון, גיליון שהוקדש לכבודו של פרופ' מרסל דובאה, כתב אבא – פרופ' מרק שטיינר זצ"ל – מאמר קצר, על עניין תפקיד הבורות בגילוי המדעי.

בהקדשה למאמר, כתב כך:

"לכבוד ידידי מרסל, שלי ולו יש שפה משותפת, שפת האמונה,

ארשה לעצמי לנקוט לשון יותר תיאולוגית ממה שאני רגיל לנקוט בדרך כלל במאמר פילוסופי".

בכותבי את השורות האלה, ראוי להקדים להן, כי מלבד האמביוולנטיות לנושא המאמר – כיוון שעם בורות יש לי היכרות רבת שנים, ואילו עם הגילוי המדעי ההיכרות רופפת יותר – יש בי חיבור מיוחד למשפט ההקדשה הזה.

וברשותכם, אנסח אותו מחדש:

לכבוד אבי מורי, אלופי ומיודעי, אשר היה לי רבות גם ידיד וזכיתי להיות לו ל'תלמיד חבר', שלו ולי הייתה שפה משותפת, ארשה לעצמי להשתמש בשפה שהנחיל לי אבי ובה ידעתי לשוחח עימו, אם תרצו, זוהי שפת האב שלי: שפת האמונה.

ובחזרה למאמר המדבר בשבח הבורות. כמה דוגמאות יש בו, כי דווקא הראייה הראשונית המוטעית במקרים רבים היא אשר היוותה במקרים רבים ערש לידה של גילויים מדעיים. אילולא הטעות או הבורות של עולם המדע בנקודת זמן זו, יכול היה הגילוי להישאר חבוי וטמון בתוך עצמו.

ובלשונו זה נשמע תמיד פשוט יותר:

"אילו ראינו את העצים, לא היינו רואים את היער – וחסד עשה עמנו הקב"ה שלא עשה את חושינו חדים מדי".

בסוף המאמר, ישנה דוגמה נוספת לתפקיד הבורות. מחסור של קווים בספקטרום של אטום המימן הביא את בוהר לגילוי חוק המכונה כיום 'חוק שימור הזוגיות'. אלא שהחוק נולד מבורות, שהרי הקווים אינם חסרים, אלא קשים יותר לזיהוי. נמצא שהחוק שמצא בוהר תקף אולי במקומות רבים אחרים ואף מגלה לנו תכונה אמיתית של פוטונים, אך הוא איננו רלוונטי למקרה שגרם לבוהר לגלותו.

לבסוף חידד אבא את התובנה הנפלאה הזאת: כיוון שחוק הזוגיות קיים כך או כך, הראייה הפיסיקלית הנכונה במקרה הזה אינה אלא חיסרון. ויתרה מכך, אילו מוח האדם היה מתקדם יותר ויותר, לא היה כלל מקום וצורך לשיטות חישוב. כך ששיטות החישוב הן העיקר, בעוד 'חולשת המוח' וקוצר ראייה רק משרתים את החישוב הזה, שהינו גם שפת היקום.

משפט הסיום, ראוי אף הוא לציטוט:

"חולשת מוחו של האדם, היא היא תפארתו".

דבריו של אבא במאמר זה, מתכתבים עם תורתו הרחבה יותר, כי חוקי היקום הינם 'ידידותיים למשתמש'. לא בכדי שפת מוח האדם ושפת היקום תואמים ותאומים הם, והעובדה שחוקי הפעולה של הטבע מקבילים לצורת החשיבה של האדם ראויה לציון. אלא שיש כאן פן נוסף, שהיקום והאדם מסונכרנים ברמה כזו, שלא רק חוכמתו של האדם תואמת לחוקי היקום, אלא גם בורותו וחולשתו של האדם לא זו בלבד שאינה גורעת מן המטרה, אלא לעיתים תורמת לה. כאשר האדם מסונכרן עם היקום לא רק במעלותיו, כי אם גם בחסרונותיו, זוהי התאמה מחויבת הרבה יותר, שכולה אומרת כבוד מחד, ואולי גם אומרת 'דרשני' מאידך.

קטונתי מלדרג את רמת החידוש בהגותו של אבי, ואשאיר זאת לטובים ממני. אולם בשנה האחרונה – בה התימרנו להתמודד עם פטירתו, חסרונו מוחשי ופועם כל כך במשפחתנו כמו גם אצל אוהביו, עמיתיו וידידיו, עד שעלה בדעתי שניתן להגדיר את רמות העצב, החסר והגעגוע שאנו חשים בהיעדרו, בהשתמש באותה תובנה בדיוק.

התפיסה המוחשית כל כך בחייו, בכל צעד שצעד, בכל דוושת אופן שדיווש על פני היקום, הייתה זו בדיוק. אין לך אדם שאין לו שעה, ואין לך מקום שאין בו אדם. אין לך אדם שממנו אין מה ללמוד, יהיה האדם בור ככל שיהיה. כך גם אמר תמיד: 'לא כל אדם הוא פילוסוף, אבל אין לך אדם שלא מתעסק בפילוסופיה, במודע או שלא במודע'.

בזיכרון המשפחתי חרותים סיפוריו הייחודיים, מסיבובי הקניות בשוק 'מחנה יהודה'. המפגש עם הפסיפס האנושי בשוק (כולל תלמיד לשעבר שבלית אפיק כלכלי ראוי בפילוסופיה, נעמד להתפרנס בדוכן המשפחתי), אותו כה אהב. תמיד חזר עם סיפור טוב בתיקו ובנרתיקו, אך בעיקר עם תובנות שלמד. תובנות כאלו, שבית המדרש היחיד ללומדם, מוצב בסמטאות השוק, והמורים היחידים שיכלו ללמדו, ישובים על קתדרת ה'באסטה' של סוחר השוק, או העוברים והשבים הבאים בו.

"איך האבטיח?" שאל פעם את המוכר, "מה, אני בפנים!?" ירה חזרה המוכר בשאלה.

התפיסה המציאותית של הסוחר, והעמידה האיתנה באמת המותאמת, העקבית או הקוהרנטית בניסיון למכור את מרכולתו, לא עברו ליזו בכדי. היושר והצדק היו לו אבני דרך, והשקר ועקמומיות היו לו אמנם לזרא, אך ערכו של אדם מעולם לא נקבע לפי כישוריו.

אולי ניתן בזהירות לומר: מרוב אהבתו את הדעת, מצא גם בחסרון הדעת ממד מדהים. מדהים מספיק לקבוע שחיסרון כזה אינו אלא תפארתו של מוח האדם.

וכפי התוספת שבתובנה המוזכרת: אמנם כן, חסרונו – זה שמנציח בהרבה מאוד מקרים את בורותי, שהרי מעות יש בידי ואין לי שולחני לפורטן – הוא סוג של חיבור חזק הרבה יותר מחיבור פיזי יומיומי. לפי שהאתגר בשאלות ללא מענה, והבחינה התמידית של סוגיות או סיטואציות תיאורטיות אל מול אורו המבהיק מרחוק, כמו גם הניסיון לשחזר ויכוחים רבים מאוד שעוד לא קיימנו, תחושות של חיבוקים ואהבה שלבטח הייתי זוכה להם, כמו גם נזיפות שקטות שגם הם היו ואינם, כל אלו הביאו עלינו שנה של חיים בצל החוכמה,

וחוכמת ההעדר והמחסור היא אשר תחיה את בעליה יותר מכל חיים. באותה מידה שהמוח מדבר בשפת היקום ללא הגבלת הבורות והחיסרון, כך גם הלבבות ידברו בשפתם ללא מילים, גם אם בעולם הגשמי, מלאכי חבלה בנו את מחיצתם.

כי כל אלו, ייתכן שלא משאירים אותי עם תשובה או פתרון, רעיון או עצה הוגנת. אבל כאשר אני רואה מחלון ביתי את המגדל מעל פסגת הר הצופים, ורוחך שם מימין מעל פסגת הר הזיתים, מונצחת אצלי הרבה יותר התחושה המרגשת, תחושת חיסרון מבעבעת חיים, המובעת במילותיו של הנביא ירמיהו, אותן כה אהבת:

"הֲבֵן יָקִיר לִי אֲפָרִים, אִם יֶלֶד שְׁעֲשָׁעִים. כִּי מִדֵּי דְבָרֵי בּוֹ, זָכַר אֲזַכְרֶנּוּ עוֹד, עַל כֵּן הָמוּ מֵעֵי לוֹ".

חסרונו – הוא המקיים את זכרונו, וזכרונו – הוא הוא תפארתו.

אהרן שטיינר

י"ב בניסן תשפ"א